

Лисий І.Я.

ПЕРСПЕКТИВИ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ ОЧИМА СТУДЕНТІВ НАУКМА

У статті йдеться про ближчі та віддалені перспективи університетської філософської освіти. У висновках автора узагальнені пропозиції і думки студентів НаУКМА, що стосуються змісту фахової освіти філософів, її організаційного й методичного забезпечення.

Уже кілька років маю нагоду обговорювати із студентами - філософами стан і перспективи розвитку філософської освіти. Розмови наші здебільшого пов'язані з курсом методики викладання філософії та з педагогічною практикою студентів, але нерідко виступають за межі буденних студентських турбот.

Зацікавлено поставились мої співрозмовники, наприклад, до проблем викладання філософії дітям.

Більшість приєдналась до тієї думки, що суперечності душі підлітків розв'язуються у внутрішньому діалозі, а позиції його "сторін" належить змінити, збагатити філософією. Хтось із студентів згадав міркування П.Кудрявцева, котрий сто років тому наполягав на впровадженні пропедевтичного курсу філософії у гімназіях: початки філософських знань допоможуть учням зрозуміти сенс і вагу філософських проблем як проблем змістових і життєвих, призвичаюватись до основних прийомів філософського мислення. Та це можливо, впевнені студенти, лише тоді, коли фахівець-філософ зуміє зацікавити підлітків, а не пропонувати (чи й нав'язувати) їм ще один обов'язковий предмет. Але тоді й сам фахівець має бути щиро й глибоко зацікавлений як своїм предметом, так і аудиторією, її людським становленням.

З останнім пов'язане контраверсійне питання про право виховувати, право, до якого більшість студентів ставиться досить скептично. Духовно найпродуктивнішим вважають вони болісне самотійне обмірковування смисложиттєвих питань. Шляхетну місію вихователя вони схильні бачити хіба що в сприянні тому, аби підліток,

який знайомиться з філософією, досягнув переживання-осмислення її проблем як реалізацію особистої духовної потреби. А для цього треба принаймні надати таким проблемам форми, яка б асоціювалась чи резонувала з власними проблемами підлітка. Справді, хто залишиться байдужим до міркувань над філософськими проблемами, котрі переживаються як "мої"? І тоді реальним для фахівця буде завдання виховати іншого в його самості, визнаючи за ним самотійну цінність і право на інакшість.

Відаючи беззастережний пріоритет філософським текстам, студенти ставили питання про місце підручника у філософській освіті та його оптимальний характер. Мої співрозмовники переконані, що підручник з філософії може бути лише суто пропедевтичним, тобто розкривати філософський простір і заохочувати до входження в нього; відкривати певний горизонт запитування, в якому сам він стає вже далі непотрібним. Жанр підручника передбачає певну остаточність суджень, з якою гуманітаристика загалом і зокрема філософія з її засадничою поліінтерпретативністю зовсім не зв'язана. Підручник має натякати на те, що терміни, до яких вдається, мисленнєві ходи, які він ініціює, є лише поверхнею, а не джерелом завершеного знання. Тим самим він має спонукати читача-початківця відчутти недостатність самого цього підручника, а отже - звертатись до філософських текстів, які тільки й можуть стати надійним фундаментом для вироблення власної позиції зацікавленої людини. Якщо він переконує в можливості такої позиції щодо тої чи іншої межової проблеми людського буття і заохочує ос-

мислювати такі проблеми, тоді підручник достоту "відбувся". Найближчою до такого "здійсненого" підручника чимало студентів вважає книгу В.Нестеренка "Вступ до філософії: Онтологія людини". Крім репрезентації найширшого діапазону філософських поглядів, демонстрації неможливості запропонувати остаточні визначення плідного шліфування української філософської лексики, вона приваблює легкою атмосферою, світлим, піднесеним настроєм. Погодьмося - досить несподіваний для підручника і разом з тим який вагомий критерій! Проте й цьому посібникові студенти дорікають за певну патерналістичну налаштованість автора, за надуживання дидактикою.

Я вдався до короткого переліку порушуваних студентами граней філософської освіти, щоб не тільки показати засяг їх зацікавлень цією проблематикою, а й рівень і характер їхніх міркувань. Читач міг переконатися, що це живе і відповідальне мислення, критичне і конструктивне, зацікавлене й пошукове; це позиція небайдужих та інтелектуально чесних людей.

Саме такі студенти були учасниками обговорення майбутнього університетської філософської освіти в Національному університеті "Киево-Могилянська академія". Воно відбулося в рамках традиційного студентського філософського диспуту "Киево-Могилянська надія" під час щорічної наукової конференції НАУКМА.

Працівники кафедри філософії та релігієзнавства Академії з великою цікавістю скористалися нагодою заглянути в майбутнє кафедри очима своїх молодих колег. Так, студенти достоту наші колеги - за свідомим життєвим вибором, за серйозним ставленням до фаху, що оприявнюється не лише в постійній, наполегливій роботі над собою, у невтомній інформаційній спразі, у налаштованості на постійний інтелектуальний пошук, а й у турботі про наступні покоління студентів. Нерідко це колеги-опоненти. І не тільки тому, що погляд молодих прискіпливіший і радикальніший у пошуках нових горизонтів, а й тому, що їх фахова доля випадає рівніше, без штучних бар'єрів і глухих кутів, добре знаних старшим поколінням філософів, ценз молодості котрих, між іншим, розтягувався і за 40 років.

Погляд в університетське майбутнє нинішніх студентів - не прожект чи утопічна візія, а реальні проекти (наголошу, що диспут, про який тут йдеться, починався як конкурс проектів "Кафедра філософії НАУКМА в XXI сторіччі"). Вірю, що комусь з авторів цих проектів випаде можливість впроваджувати в академічне життя alma mater найсміливіші та найпереконливіше обгрунтовані пропозиції, висунуті сьогодні.

А стосуються вони і загальної структури спеціальної філософської освіти, і ґрунтовності за-

гальногуманітарної підготовки філософів, і організації академічних занять, і системи дослідницької діяльності студентів, і інформаційного забезпечення навчально-дослідницької роботи, і співвідношення теоретико-філософської та історико-філософської підготовки, і оптимізації позааудиторного співробітництва викладачів і студентів, і багатьох інших питань.

Одразу зазначу, що студенти "Могилянки" залюблені у свою alma mater, про що нерідко зізнаються в преамбулах до пропонувананих ними проєктів; вони вважають впроваджений тут варіант фахової філософської освіти найпрогресивнішим і найпродуктивнішим у нинішній Україні; пишуться тим, що згоду реалізувати цей варіант дали чільні філософи з наукових установ і вищих навчальних закладів столиці. Разом з тим вони свідомі того, що утримує провідних фахівців в Академії чи не насамперед атмосфера духовного пошуку, уможливлена якраз студентами, рівнем їх інтелектуального очікування, інтенсивністю їх фахової саморозбудови, зрештою, їх задивленістю в день завтрашній.

Чи не головним смисловим наголосом студентських проєктів стало осучаснення змісту фахової філософської освіти. Зрозуміло, студенти цікавляться передусім парадигмальними змінами в сучасному філософському мисленні, вже утвердженими в нинішній західній філософській культурі новітніми віяннями. Проте вони розуміють, що вирішення проблеми не може замкнутися тільки на розширенні курсу "Панорама сучасної зарубіжної філософії" чи нарощенні кількості навчальних дисциплін, присвячених філософії ХХ ст. Акцентувати в модернізації змісту філософської освіти належить насамперед суттєве оновлення інтерпретативного інструментарію, самої призьми бачення як історико-філософського процесу, так і тих певних філософських проблем, що актуалізуються нині.

До речі, з погляду студентів, актуалізуватися належить передусім тим вічним філософським запитуванням, які резонують з тривогами і турботами дня нинішнього, з очікуваннями і побоюваннями сьогоднішніх молодих людей. У такому резонуванні студенти бачать шанс актуалізувати для себе тут-і-тепер ті проблеми, що порушувалися мислителями ХІІ, ХV чи ХІХ ст. Та головним чином студенти хотіли б виразнішої та пліднішої оберненості основних теоретико-філософських курсів до проблематики їхнього покоління. Бо часто мовчання студента на семінарі означає не стільки нездійсненість необхідних підготовчих "штудій", скільки незаторкнутість молододі людини обговорюваною проблемою. Деякі учасники дискусії безпосередньо констатували обмаль у навчальному плані таких курсів, які б своєю інтенцією мали формування у студентів здатності

самостійно осмислювати проблеми сучасності, застосовувати набуті знання до конкретних проблем нинішнього політичного, соціального та культурного життя.

Варто наголосити, що саме націленість на філософське осмислення проблем свого народу, котрий в умовах глобалізації все виразніше відчуває свою включеність у світовий цивілізаційний процес, з одного боку, а з другого - рішуча модернізація інтерпретаційних засобів, на думку студентів, дозволять колективу кафедри спромогтися на вагомий внесок у справу розвитку і збагачення української філософської традиції. Варто наголосити власне як оприявлення масштабності мислення наших молодих колег.

Належить радіти, що реалістично мислячі студенти чекають зазначених інновацій в першу чергу від молодого поповнення кафедри - від своїх вчорашніх колег. А кафедра щороку приростає саме за їх рахунок, і учасники осмислюваного тут обговорення вже мали змогу оцінити фахові можливості цього поповнення. З його науковими інтересами й амбіціями автори проектів пов'язують оновлення тематики й поглиблення рівня наукових досліджень, здійснюваних кафедрою. За поєднання великого теоретичного потенціалу і позитивного досвіду старшого покоління (а філософську професуру кафедри складають справді видатні репрезентанти філософської культури нинішньої столиці) та інтелектуальної мужності та незашореності молодих кафедра філософії НаУКМА може стати одним з найпотужніших осередків філософської думки завтрашньої України.

Студенти знають, що віддавна університети були осередками наукового життя, центрами не лише освіти, а й науки й культури в найширшому засязі останньої. Нині наукова діяльність змістилась у спеціалізовані наукові установи, а культура... У цій сфері є інституції, але нема справжніх осередків...

Та повертаючись до наукового життя, можна констатувати, що академічні та галузеві інститути не можуть належним чином виконувати покладені на них функції саме тому, що креативний та й енергетичний потенціал молоді реалізується в них дуже скромними дозами, що знижує його генеруючо-інноваційний ефект. В університеті ж є змога органічно поєднати мудрість досвідчених дослідників із безстрашним дерзанням та інтелектуальною чесністю молоді, долучити до мислительної вправності перших свіжість і незашореність погляду других, їх природне відчуття пульсу доби, потреб часу. Таке поєднання належним чином здійснюється сьогодні на кафедрі вищої школи. Вона має шанс стати діяльним осередком наукового життя, коли перестане бути жорстко ієрархізованою структурою, а буде співтовариством дослідників, у якому і професори, і молоді

асистенти, і аспіранти, і студенти є партнерами у виконанні спільного дослідницького проекту.

Кафедра філософії та релігієзнавства НаУКМА зробила в цьому напрямі чимало кроків. Це і спільні (викладачів і студентів) наукові конференції, спільні наукові видання, літні школи, традиційні різдвяні диспути тощо. Провалля між професорами і студентами тут нема, перші можуть пишатися довірою до них студентської громади, проте зайві перегородки зберігаються. І впасти їм не від спеціальних руйнівних ударів, а від спільних конструктивних зусиль передусім на ниві наукового пошуку. Тут зароджується енергія для долання природного наукового консерватизму кафедри, спонуки до оновлення її наукових зацікавлень, до ширшого впровадження найновіших інтерпретаційних засобів і відповідної філософської мови. Студенти, кооперуючи сміливість власної думки із вправністю мислення викладачів, все більше не просто претендуватимуть на партнерство, а творитимуть (співтворитимуть) дух партнерства. Ця нова тональність відтак домінуватиме у педагогічному спілкуванні, у якому питома вага індивідуальних форм співробітництва викладача і студента постійно зростає в університеті вже нині і ще інтенсивніше збільшуватиметься завтра.

Підсумовуючи цю частину міркувань, можна констатувати: наголос на сучасності й осучасненні ставить більшість учасників дискусії. Що ж, "довлеєт дневи злоба єго..." Але найрозсудливіші з дискутантів не забували про те, що у вік Регеля, у вік Ніцше, як і у вік Дельоза найсучаснішим мислителем залишався й залишається Платон. Відтак найпродуктивнішою школою філософського мислення завжди була й буде класична філософія. Але вона ніколи не становила при цьому альтернативу філософії сучасній. Тож викладач - безперечно, син свого часу - визначає найближчий для себе класичний канон, щоби передати його крізь призму визначальних акцентів сучасності.

Учасники диспути переконані, що осучаснення змісту навчання нездійсненне або ж мало успішне без модернізації навчальних технологій. Проте їх напрямки студенти найчастіше чітко не окреслюють як не з'ясовують, що саме в організації навчального процесу, формах і методиці проведення занять їх не задовольняє. І все ж вони готові передусім підтримати пошуки нестандартних тем для семінарського обговорення. Йдеться, очевидно, про ті випадки, коли керівник семінару зумисне проблематизує його тематику, спонукаючи учасників до дискусії і запобігаючи переважанню відтворюючого мислення, простої переповіді текстів.

Опрацювання будь-яких філософських курсів (історико-філософських чи теоретико-філософських) і в майбутньому полягатиме насамперед у

штудіюванні текстів. Студенти вважають, що чимало втрачають нині від існуючої практики роботи з текстами. Готуючись до семінарського заняття, вони опрацьовують визначений фрагмент твору і відтак до нього здебільшого не повертаються. Після такого прочитання книга не живе у свідомості. Більше можливостей надавало б цьому "оживанню" таке окреслення проблемних полів і добір літератури, коли одні й ті ж книги з'являлися в полі зору студента в різних своїх фрагментах або у різних проблемних контекстах, щоби організація навчального процесу спонукала його до повторного занурення у книгу. А понад те робота з текстами на заняттях має будуватися так, щоби вчити мислити, а не просто переказувати тексти.

Удоступнити тексти для студентів - одне з головних завдань кафедри. І завтрашній її день студенти пов'язують із забезпеченням кафедральної бібліотеки класичними і найвагомішими сучасними філософськими працями.

Фахівці з методики вищої освіти наполягають нині на зміні кількісного співвідношення лекцій і семінарів на користь останніх. Студенти НаУКМА переконані в умовності меж між цими формами академічних занять. Вони пропонують включати в лекційний виклад все більше діалогічних моментів, а в семінарських заняттях їх керівникам не уникати розгорнутих вступних чи узагальнюючих міркувань.

Розуміючи зрештою, що академічний процес ніколи не був найсприятливішою сферою для творчості, студенти все ж пов'язують оновлення навчальних технологій з творчою поведінкою філософа-викладача і з налаштованістю аудиторії на співтворчість. Звісно, не обійтися без обізнаності першого з сучасним методичним інструментарієм, без певної його дидактичної вправності. Проте найбільшу вагу матиме те, що винаходитиме викладач тут і тепер, саме для цієї навчальної ситуації, для цих своїх партнерів з академічного спілкування.

Партнеризація стосунків між викладачем і студентом на всіх напрямках педагогічної комунікації, за переконанням дискусантів, відкриватиме нові Горизонти фахової освіти. Йдеться і про зміну загального настрою, атмосфери цих стосунків, і про пріоритетність особистісного характеру контактів викладача і студента в аудиторії, що дозволить останньому вступати у плідну полеміку з першим, коли виникає така потреба; і про можливість продовження спілкування з викладачем після завершення його курсу через тематичний гурток, філософський клуб чи співпрацю в реалізації спільних науково-дослідницьких проектів. Студенти свідомі того, що така співдія в науці буде вигідна не тільки

їм, а й наставникам, адже вони усвідомлюють свою здатність не тільки резонувати на нові, свіжі ідеї, але і їх генерувати.

Студентське прагнення далі демократизувати вищу школу, свої стосунки з наставниками поєднується з усвідомленням необхідності дисципліни навчальної праці, а відтак, окрім самоконтролю, вимогливості ще й постійного контролю з боку викладачів. Звідси й пропозиції впровадити регулярні письмові контрольні п'ятнадцятихвилинки на кожному семінарі; обов'язковий просемінар - консультацію (раз на 2 тижні) керівника наукової роботи, де б студент не тільки роз'язував з наставником назрілі питання, а й демонстрував проміжні результати своєї роботи; урізноманітнення, передусім розширення діалогічно-креативних форм контролю. Отже, хоча студентська громада віддає беззастережну перевагу особистісному спілкуванню як формі продуктивного викладання філософії - мислення завжди авторського, вважаючи таке спілкування потужним каталізатором власного особистісного розвитку, вона не заперечує доцільності "формальних" моментів комунікації викладача і студента. Вони неминучі, зокрема, в тому випадку, коли їх спілкування стає зіткненням несумісних особистостей, що, безумовно, не вдасться усунути і в майбутньому.

Більшість учасників дискусії сподівається на розширення освітнього поля студентів-філософів, зокрема, турботу про їхню здатність підтримувати спільну інтелектуальну традицію, збагачення і поглиблення загальногуманітарної підготовки. Плекання справжнього гуманітарія пропонують здійснювати при системному поєднанні таких головних освітніх модулів:

- історико-філософські та теоретико-філософські курси;
- курси з історії культури і культурології;
- історичні та історіографічні курси;
- історико-літературні та мовознавчі дисципліни;
- історія природознавства і методологія сучасних природничо-наукових досліджень (тут слід зауважити, що майже всі автори проектів, будучи свідками переорієнтації чи не всього масиву сучасної філософської думки на гуманітарне знання і відчувачи в цьому загрозу аберації філософського погляду на світ, пропонують запобігти такій однобічності зверненістю філософії до природознавства в різних формах: від введення курсів сучасної фізики для філософів і до спільних обговорень з природодослідниками проблем методології сучасної науки);
- поглиблене вивчення іноземних мов, починаючи з обов'язкових для філософа англійської, німецької, класичних - грецької і латини і завер-

шуючи опануванням мовою за вибором - згідно з власними науковими інтересами студента (японською, іспанською чи й санскритом).

За такої організації навчального процесу на підготовку філософа працює весь гуманітарний факультет, і - навзаєм - кафедра філософії повною мірою включається у плекання гуманітаріїв - істориків чи культурологів.

Спираючись на думку М.Гайдеггера про те, що кафедра вищої школи руйнує стіни дисциплін, учасники обговорення пропонували об'єднувати названі щойно модулі в культурно-епохальні блоки (наприклад, на I курсі вивчається антична філософія в контексті греко-латинської історії та культури з одночасним вивченням чи удосконаленням знання класичних мов). Водночас наголошувалася потреба шукати оптимальні шляхи й засоби забезпечення цілісного бачення філософської культури в її динаміці, зокрема, простежувати модифікацію одних і тих же філософських тенденцій в різних соціокультурних контекстах.

Студенти погоджуються, що вивчення історії філософії є нині оптимальним способом плекання фахівця-філософа, однак вони проти звуження теоретико-філософської підготовки. Майбутнє університетської філософії вони пов'язують з гармонізацією історико-філософської та теоретико-філософської її граней. Така гармонія, разом з урізноманітненням форм фахового спілкування філософів та нарощуванням його інтенсивності,

стане важелем піднесення культури продуктивного фахового мислення. Студенти вважають, що цій же справі могло б допомогти розширення в майбутньому курсу логіки. Йдеться не лише про відведення для цього предмета більше академічного часу, а й про впровадження, окрім класичної логіки, курсів логіки математичної, модальної логіки тощо. В цьому, серед іншого, учасники обговорення схильні бачити можливе розширення спектра своїх спеціалізацій; вони вважають, що з фахом викладача логіки вони впевненіше почуватимуть себе на ринку професій.

Варто ще раз наголосити: студенти стурбовані не лише тим, як складеться їх власна фахова доля. Вони турбуються і шляхами розвитку української філософської традиції, і поверненням університетам ролі визначних культурно-наукових центрів держави, і набуттям НаУКМА статусу чільного осередку духовного життя завтрашніх українців.

Студентська громада сподівається, що певні проблеми оптимізації університетської філософської освіти (наприклад, удоступнення комп'ютерної мережі для кожного студента) будуть зняті самим часом. Але ще виразніше усвідомлюють те, що завтрашній день вітчизняних університетів і передусім їхньої alma mater визначається їх власними інтелектуальними зусиллями. Вже нинішніми!

Ivan Lysyi

PERSPECTIVES OF ACADEMICAL PHILOSOPHY FROM UKMA STUDENTS' STANDPOINT

This article is concerned with closest and long-period perspectives of academic philosophy education. In conclusion author summarizes propositions and ideas of students at NaUKMA which are closely connected with content of philosophy professional education, its providing in method and coordination.